

Heydər Əliyev və müstəqillik illərində Azərbaycanda kitabxana işi

Azərbaycan xalqı dünya xalqları arasında tarixinin qədimliyi, ədəbiyyat və mədəniyyətinin zənginliyi baxımından önəmli yerlərdən birini tutur. Təbii olaraq milli-mənəvi dəyərlərin təşəkkül, təkamül və qiymətləndirmə prosesi ictimai-tarixi proseslə yanaşı, ayrı-ayrı ədəbi və tarixi şəxsiyyətlərin adı və fəaliyyəti ilə bağlıdır. Bu mənada, Azərbaycan Respublikasının ümummilli lideri Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyəti azərbaycançılıq və millilik dəyərləri ilə ölçüyəgəlməz dərəcədə bağlıdır.

Ümummilli lider Heydər Əliyev elmi-ictimai fikir tarixində görkəmli dövlət xadimi, mahir diplomat, qüdrətli siyasi xadim olmaqla yanaşı, elmi düşüncənin müxtəlif sahələrinə aid orijinal ideyalar müəllifi kimi də daxil olmuşdur. Onun elmin, mədəniyyətin, iqtisadiyyatın, təhsilin inkişafı, təhsilin məzmununun zənginləşdirilməsi, praktik təsir gücünün artırılması ilə bağlı əvəzsiz ideyaları var. Bu ideyalar öz zamanında sadəcə söylənmiş fikir olmaqla qalmamış, ulu öndərin mənsub olduğu xalqın, dövlətin inkişafı naminə görülən işlərin əsas istiqamətverici qüvvəsi olmuşdur. Heydər Əliyevin müəllifi olduğu ideyalar sırasında milli mədəniyyətimizin ayrılmaz hissəsi olan kitabxanaların inkişafı, xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Milli-mənəvi sərvətimiz olan kitabxanalara xüsusi qayğı göstərən ulu öndərimizin fikrincə, "Kitabxana xalq, millət üçün, cəmiyyət üçün müqəddəs bir yer, mənəviyyat, bilik, zəka mənbəyidir. Ona görə də kitabxanalara daim hörmət xalqımızın mədəniyyətini nümayiş etdirən amillərdən biridir".

Həqiqətən də, xalqımızın yaratdığı qiymətli tarixi mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin qorunmasında, bəşər mədəniyyətinin qazandığı nailiyyətlərin nəsildən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətimizin intellektual-mənəvi potensialının artırılmasında kitabxanalar misilsiz əhəmiyyətə malikdir. Təhsil sisteminin ayrılmaz atributu, insanların bələdçisi olan kitabxanaların əhəmiyyətini, onun zəngin mədəni irsimizin gələcək nəsillərə çatdırmaq istiqamətindəki rolunu qiymətləndirərək ümummilli liderimiz bütün sahələrdə olduğu kimi, kitabxanaların fəaliyyətini də daim diqqət mərkəzində saxlamış və bu sahəyə xüsusi qayğı göstərmişdir. Ulu öndər Azərbaycanın müstəqilliyini, Azərbaycan dövlətçiliyini xilas etdiyi kimi, milli mədəniyyətimizin və onun tərkib hissəsi olan kitabxanaların da xilaskarı olmuşdur.

Məlumdur ki, Azərbaycan müstəqillik əldə edənə qədər kitabxanalarımız 1984-cü ildə SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyəti tərəfindən qəbul edilmiş "SSRİ-də kitabxana işi" haqqında Əsasnaməyə müvafiq fəaliyyət göstərirdi. Mahiyyətinə totalitar rejimin əsasları hopmuş bu əsasnamədə kitabxanalar kütləvi, ideoloji, mədəni-maarif və elmi informasiya idarələri kimi qiymətləndirilir, marksizm-leninizm ideologiyasını, sovet dövlətinin siyasətini və tarixini, sovet həyat tərzinin üstünlüklərini təbliğ edirdi. Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına və mədəni sərvətlərimizin mühafizə olunaraq gələcək nəsillərə çatdırılmasına böyük diqqət və qayğı ilə yanaşan ulu öndərimiz Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafına da öz töhfələrini vermişdir.

Məlum olduğu kimi, 1993-cü ildə Azərbaycanda yaranan çox mürəkkəb tarixi şərait və hərc-mərclik şəraitində Azərbaycanın kitabxana şəbəkələri də məhv olmaq dilemması ilə üzləşmişdir. Məhz bu dövrdə ulu öndərimizin xalqın tələbi ilə yenidən Azərbaycana rəhbərlik etməyə başlaması bütövlükdə elmimizi, mədəniyyətimizi tamamilə dağılmaqdan xilas etdiyi kimi, kitabxana şəbəkələrinin də məhvinin qarşısını aldı.

1995-ci ilin sentyabr ayında "Azərbaycan Respublikasında 1995-98-ci illər dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin dövlət proqramının təsdiq edilməsi haqqında" "Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə bağlı fərman imzalandı. Bu fərmanın imzalanması kitabxanaların qorunub saxlanmasına şərait yaratdı. Fərmanda kitabxanalarda saxlanılan sərvətlərin, onların binasının və sahələrinin özəlləşdirilməsi qadağan edildi. Kitabxanalar müstəqil dövlətimizin əsas atributlarından biri kimi dövlət müəssisəsi statusuna malik oldu. Məhz bu illərdə Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi və qayğısı sayəsində kitabxanalar ləğv edilməkdən xilas oldu.

Bu dövrdə ulu öndər müstəqil Azərbaycanda kitabxana quruculuğunda mühüm rol oynayan daha bir uğurlu addım ataraq 1995-ci ildə respublikada kitabxana işinin inkişafını ətraflı şəkildə təhlil etməyi Nazirlər Kabinetinə tapşırırdı. Bu göstərişə müvafiq olaraq 1996-cı ildə Nazirlər Kabinetində kitabxana işçilərinin Respublika müşavirəsi keçirildi və orada kitabxana işinin inkişafının yeni istiqamətləri və vəzifələri müəyyənləşdirildi.

Ardıcıl olaraq ölkə başçısı bir sıra dövlət əhəmiyyətli qanun və fərmanlar verdi, "Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında" 1996-cı ilin 27 iyul tarixli qərarı, Milli Məclis 29 dekabr 1998-ci ildə "Kitabxana işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununu qəbul etdi, həmin qanunun tətbiqi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyev 12 mart 2000-ci il tarixli fərman imzalandı. Bundan başqa, "Kitabxana işi haqqında, mədəniyyət haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişiklik edilməsi barədə Qanun" (1 dekabr 2001-ci il) qəbul edildi. Bütün bunlar, ölkəmizdə kitabxana işinin təkmilləşdirilməsinə, kitab nəşrinin və kitabxanaların inkişafına ciddi təkan verdi. Qanunda kitabxana və kitabların milli sərvət olduğu, onların mühafizə olunub gələcək nəsillərə çatdırılması, iş proseslərinin avtomatlaşdırılması, qiymətli nəşrlərin elektron daşıyıcılarına köçürülməsi, informasiya sistemə qoşulması ön plana çəkilmişdir. Ölkə başçısının verdiyi fərmanda ən mühüm cəhətlərdən biri odur ki, burada Azərbaycan xalqının uzun əsrlərdən yaradıb formalaşdırdığı kitabxana işinə çox yüksək qiymət verilmiş və qızıl xətlə yazılmağa layiq olan belə bir dəyərli fikir vurğulanmışdır: "Azərbaycan kitabxanaları Azərbaycan xalqının milli sərvətidir".

Fərmanda ən qədim dövrlərdən indiyə qədər keşməkeşli bir yol keçmiş, xalqa səmərəli xidmət göstərmiş kitabxanaların inkişafına tarixi bir nəzər salınmış, ölkə kitabxanalarının tutduğu mühüm yer müəyyənləşdirilmiş, kitabxanaların dünya informasiya məkanına daxil olmasının təmin edilməsi, maddi- texniki bazasının möhkəmləndirilməsi məqsədilə Nazirlər Kabinetinə və digər müvafiq nazirliklərə konkret tapşırıqlar verilmiş və tədbirlər planı hazırlanmışdır. Bunlardan "Dövlət kitab- xana fondlarında saxlanılan çap əsərlərinin və digər materialların uçotu, mühafizəsi və istifadəsi qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında" 6 mart 2000-ci il tarixli, "Azərbaycan Milli Kitabxanasının və Azərbaycan Respublikası Elmi-Sahəvi Kitabxanasının nümunəvi əsasnamələrinin təsdiq olunması barədə" 6 mart 2000-ci il tarixli, "Ümumtəhsil məktəb kitabxanası haqqında Əsasnamə" (8 fevral 2000-ci il) xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu əsasnamələr təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə, dünya standartları səviyyəsinə çatdırılmasına səbəb olmaqla, ölkəmizdə gənc nəslin yüksək intellektual inkişafını təmin edir. Məhz buna görədir ki, respublikamızda müstəqillik illərində Heydər Əliyevin bilavasitə qayğısı və göstərişi ilə məktəb kitabxanalarının sayı artmış, onların maddi-texniki bazası möhkəmləndirilmiş, fəaliyyət dairəsi xeyli genişlənməmişdir. Hazırda respublikamızda Təhsil Nazirliyi sisteminə daxil olan 6 minə yaxın ümumtəhsil, internet və peşə məktəblərinin kitabxanalarında 50 min nüsxədən artıq ədəbiyyat toplanmışdır.

Məlum həqiqətdir ki, ölkəmizdə kitabxana işinin beynəlxalq standartlara müvafiq təşkilində kadr potensialı mühüm rol oynayır. Məhz buna görədir ki, 1993-2000-ci illərdə respublikamızda ali və orta ixtisas təhsilli kitabxanaçı kadrların hazırlanmasına xüsusi diqqət yetirilmiş, Bakı Dövlət Universitetinin kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində ali ixtisas təhsilli, Bakı Mədəni-Maarif Texnikumunun kitabxanaçılıq bölməsində orta ixtisas təhsilli kitabxanaçı kadrlar hazırlanması müvəffəqiyyətlə davam etdirilmişdir. Fakültənin çoxpilləli təhsil sisteminə keçməsi, bakalavrlarla yanaşı magistrların hazırlanması kadr hazırlığının potensial imkanlarını gücləndirməklə böyük elmi kitabxanalarımızı yüksək peşəkar kadrlarla təmin etmək imkanı yaratmışdır.

Müstəqillik illərində kitabxana işinin yaxşılaşdırılması sahəsində xeyli iş görülmüşdür. Kitabxanaların fondu ideoloji cəhətdən lazımsız olan ədəbiyyatlardan: marksizm-leninizm klassiklərinin əsərlərindən, Sov. İKP tarixinə dair əsərlərdən, hər cür siyasi makulaturadan azad edildi, kitabxanaların milli ədəbiyyatla təmin edilməsi üçün şərait yarandı.

Müstəqillik illərində respublika-mızda ali təhsilin inkişafı, təkmilləşməsi və yenidən qurulması üçün şərait yarandı. Bu dövrdə 30 ali məktəb kitabxanası yaranmışdır ki, bunlardan 5- i dövlət, 25-i isə özəl ali məktəb kitabxanalarıdır. Sovetlər dövrü ilə müqayisədə son illərdə ali məktəb kitabxanalarının miqdarının üç dəfəyə qədər artması müstəqilliyimizin nailiyyətidir.

Müstəqillik illərində baş verən ən mühüm hadisələrdən biri də kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsidir. Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi dünyanın bir çox dövlətləri ilə diplomatik əlaqələr yaratması, kitabxanaların beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsinə şərait yaratmışdır. Heydər Əliyevin böyük qayğısı və diqqəti sayəsində 1998-2000-ci illərdə kitabxana üçün ənənəvi texnologiyalardan yeni kompüter texnologiyalarına keçid dövrü olmuşdur. Kitabxanaların beynəlxalq əlaqələri genişlənərək, xarici ölkələrin ayrı-ayrı alimləri, elmi-tədqiqat institutları, elmlər akademiyaları, kitabxana- informasiya sahəsində fəaliyyət göstərən cəmiyyət və assosiasiyalar və sair ilə əlaqələri genişlənməmişdir. Bütün bu tədbirlər çoxəsrlik milli kitab və kitabxana mədəniyyətimizin beynəlxalq standartlar səviyyəsinə qaldırılmasında əvəzsiz rol oynamışdır. Gözlərimiz önündə baş verən son tarixi hadisələr də göstərir ki, heç bir ölkədə xalqın milli-mənəvi sərvətinə bizdə olduğu qədər dövlətin diqqət və qayğısı olmamışdır.

Heydər Əliyevin tələbkarlığı sayəsində respublikanın şəhərlərində, rayon və kəndlərində yeni kitabxanalar tikilib istifadəyə verilmiş və yeni ədəbiyyatla zənginləşdirilmişdir. Fikrimi dəqiqləşdirmək üçün kitabxanalar haqqında toplanmış statistik məlumatı diqqətə çatdırmağı vacib hesab edirəm. 1990-cı illərin əvvəllərində 685 ümumtəhsil məktəblərində (əsasən kənd məktəblərində) kitabxana olmamış, bu illərdə 80 milyon nüsxə kitab fonduna malik olan 7900 kitabxana olduğu halda, hazırda. ölkəmizdə geniş kitabxana- informasiya şəbəkələrinə malik 12 mindən artıq müxtəlif tipli kitabxana fəaliyyət göstərir və bu gün elə rayon, kənd yoxdur ki, orada müasir tipli kitabxana olmasın. Göründüyü kimi, ümummilli liderimizin rəhbərliyi ilə dünyada baş verən iqtisadi və sosial dəyişikliklər kitabxanaların fəaliyyətinə də güclü təsir göstərmişdir.

Milli mədəniyyətimizə xüsusi diqqət göstərən ümummilli liderimiz respublikanın kitabxanalarında olmuş, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, müasir informasiya texnologiyaları ilə təchiz olunması, kitab fondunun kompüter sisteminə köçürülməsi və internetə qoşulması haqqında dəyərli tövsiyələr vermişdir. Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin M.F. Axundov adına Respublika Dövlət Kitabxanasına, Bakı Dövlət Universiteti Kitabxanasına, Respublika Uşaq Kitabxanasına, Milli EA Mərkəzi Kitabxanasına, NDU Elmi Kitabxanasına dəfələrlə gəlişi və kitabxana işçiləri ilə görüşü, ölkə başçısının milli mədəniyyətimizə vurğunluğunu, kitabxanalarımıza çox böyük qayğını parlaq şəkildə əks etdirir. Bütün bunlar xalqını, millətini ürəkdən sevən, onun mədəniyyətinə və mənəvi sərvətlərinə diqqət və qayğını öz həyat amalına çevirən işıqlı şəxsiyyətin nəcib əməllərinin bəhrəsidir.

Ulu öndərimizin böyüklüyü ondadır ki, bu dahi şəxsiyyət yalnız Azərbaycanın inkişaf strategiyasının inkişaf təməlini qoymaqla kifayətlənməmiş, həm də bu strateji kursu müasir dövrün tələblərinə uyğun davam etdirməyə qadir, yüksək idarəçilik keyfiyyətlərinə malik siyasi davamçı və lider yetişdirmişdir. Siyasi kursun layiqli davamçısı olan Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev də müxtəlif illərdə milli- mənəvi sərvətimiz olan kitabxanalar və onların zənginləşdirilməsi haqqında çox dəyərli qərar və sərəncamlar vermişdir.

Bütün bunlar, bir daha əmin olmağa əsas verir ki, milli-mənəvi irsimiz olan kitabxanalarımız zəngin mütərəqqi ənənələrə, ümumbəşəri dəyərlərə, beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq inkişaf edəcək, Azərbaycan Respublikasının memarı və qurucusu olan ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin müdrik tövsiyələri həmişə yolumuzda sönməz məşəl olacaqdır.

Aypara Behbudova,
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, NDU Elmi Kitabxananın direktoru